

HERREBØKASSA – HALDENS STORE SKATTKAMMER

*Tekst og
foto:
Stig Larsen*

Igjennom mange år har Herrebøkassa feltspatbrudd vært en av de mest besøkte mineralforekomstene i Østfold. Her forekommer en svært rik mineralvariasjon som har vært mange samlere til glede. Det ble driftet på en pegmatitt, svært rik på feltspat, som gikk til porselensproduksjon. Bruddet eller gruva som det heter på lokalspråket ble drevet fra 1930-60 tallet.

NSB har gjort en stor innsats for oss steinsamlere i sommer. Tenk, vi kan ha brukt for litt ”drahjelp” fra større organisasjoner en gang i blant. Følgende skjedde: Et lokomotiv i retning Sverige tøffet seg opp stigningen på linja fra Halden. Dette førte til et fyrverkeri av gnister da dette er en av de bratteste stigningene på norske jernbane traseer. Igjen førte dette til tre- 3 skogbranner langs toglinja. Brannhydranter er en sjeldenhet langs det norske jernbanenettet, så den eneste muligheten var å bruke vannet i synken på Herrebøkassa. Det var mer enn 40 år siden denne var tom. Vannstanden ble senket med nærmere fire meter, men det var fortsatt et par meter igjen til bunnen. Dette førte til en blottlegging av materiale som det var lenge siden en norsk amatørgeolog hadde satt hammer og meisel i!

I juli 2005 fant Per Christian Olsen (tar en grov kvarts i øyesyn, foto oppe til venstre), en ivrig amatørgeolog fra Halden på en tilfeldig sykkeltur, ut at vannet i synken nesten var brukt opp til dette formålet. Brannen hadde spredt seg helt opp til tipp-haugene ved gruva. Det var brukt svært mange ku-

Den store fluoritten. Foto Bjørn Holt.

bikkmeter vann for å slukke brannene.

Etter et vellykket steintreff i Eidsfoss var det flere steinsamlere inspirert til å dra på tur for å finne nye ting. Undertegnede sammen med Peter Andressen og familien Bayer fra Berlin var egentlig på vei mot Kragerø for å kikke litt på fasilitetene i dette området. Det var da det kom en telefon fra Halden som fortalte det var muligheter i Herrebøkassa. Klart vi slo om reiseplanene!

Per Christian viste oss velvillig fram til plassen og ved nærmere ettersyn så så den ut som et spennende arbeidsprosjekt.

Veggene i synken var tilgjengelig i den sydvestlige delen av synken. Til alt hell var satt igjen en palt ca. 3 meter under kanten av synken. Det viste seg at feltspatten her hadde en dårlig kvalitet. Her hadde det inntrådt en clevelandittfase i pegmatitten. Denne ble igjen gjennomskåret av en kvartsgang. Dette førte med seg en stor druseaktivitet. Så godt som hele palten som ble stående igjen var av clevelanditt.

Og hva er disse nålene?

Frank tar en hvil og et overblikk.

Grov røykkvartskvarts.

Fine muskovittkrystaller.

Det dukket også opp den druse med clevelanditt og muskovittkrystaller helt i "vannspeilet". Krystaller av muskovitt opptil 5 cm vokste på hvite clevelandittkrystaller. Det ble også funnet fluspat og bertranditt i mikrodruserom.

Fra tidligere tider er det funnet "platekvarts" i en lengde opptil 2 meter på tippa ved gruva. Det har vært funnet mange krystaller av kvarts opp igjennom årene på tippa uten at man har vist hvor i gruva det har kommet fra. Nå er forekomsten funnet! Per Christian hadde funnet en druse som gikk inn i kvartsen med en svært trang inngang. Da kvartsgangen ble blottlagt helt for overliggende løsmasser kom det for dagen et drusesystem som man skal lete lenge etter. Etter å ha fjernet 1,5 meter med stein jord og søppel ble det blottlagt et leirefylt druserom som med nitidig jobbing viste seg å inneholde røykkvartskrystaller opptil 50 cm. Disse hadde igjen en hinne med rød hematitt under en hinne av klarere og blank kvarts. Dessverre hadde de største krystallene her ikke hatt plass nok, så de hadde vokst fra vegg til vegg. Den største hele enkeltkrystallen som kom herfra var 40 cm. Det var få stuffer med kvartskrystaller som ble funnet, da det fra tidligere tider må ha vært mye rystelser i området. Dette kan også resultat av sprengninger som har foregått i forbindelse med drifta. Siden massiv kvarts er særdeles

Per Christian har godt innsyn.

vanskelig å jobbe seg igjennom lot vi være det trange hullet. På venstre side av "orginalhullet" i kvartsgangen fulgte undertegnede et sprekkesystem som viste seg å gi uttelling. Her åpnet det seg et rom som til slutt viste seg å gå 1,5 meter til værs før det stoppet. Rommet var fylt med feltspatklumper uten krystallform. I bunnen var det en leirefylt sone som avdekket mange fine kvartskrystaller. Som et midtskille i drusa var det en clevelandittlinse som var tildels krystallisert sammen med cm store muskovittkrystaller.

I denne forbindelse var det her hjertet gjorde et par ekstra slag da det plutselig ramlet ut en klarblå klump fra leira. Har aldri sett denne fargen på annet en topas! Er det ikke i disse situasjonene når du står med en stein på flere hundre karat i hånda at kikket som steinsamler virkelig tar av? Klumpen var ganske formløs og hadde ingen tydelige krystallflater. Dette kan jo også forekomme hos topasen. Tyngden sa jo også sitt. Klumpen var mye tyngre enn vanlig. Etter å ha gravet litt til ble dessverre illusjonene dratt hardt

Ikke rart Robin er fornøyd.

og brutalt ned på bakken igjen. Det dukket opp spaltestykker av mineralet i samme område som den første var funnet. Dette var nedtur! Fluspat! Joda, kvaliteten var ikke noe å si på. Fargen på dette mineralet har ikke jeg funnet tidligere. Beklageligvis ble det ikke funnet mange stuffer med denne kvaliteten.

Det var likevel kvartskrystallene som utgjorde hovedvekten i funnet med sine mange rare rekrystalliserte former og nydelige farge. Det ble også funnet et mineral innsluttet i en av de store kvartskrystallene som hadde en gyllen hårformet struktur opptil 5 cm.. Dette er enda ikke bestemt, men kan godt være et Ti- mineral. Spennende! Det ble også fortalt om funn av clevelandittkrystaller opptil 9 cm fra det samme drusesystemet. Disse var nydelige hvit/blanke.

En fireukers tid etter at vi besøkte forekomsten kom det flere samlere dit. Per Christian hadde da jobbet iherdig her med å avdekke forekomsten i sin helhet. Disse samlerne fant mye! De åpnet den originale drusa slik at den hadde en lengde på nærmere 5 meter! Her ble det funnet en nydelig fluspat som veide 2 kg.! Denne ble solgt på Mossemessa i år og befinner seg pr. i dag i samlingen til Kjell Gunnufsen. Dette ble også kåret til årets funn på Mossemessa.

Forekomsten er nå tilbake til det gamle. Drusesystemet står atter under vann og er ikke tilgjengelig lenger. Skal man finne noe på forekomsten i dag må det påregnes hardt arbeid på tipphaugene. Halden geologiforening oppfordrer til å ta kontakt med grunneier før besøk på plassen. Dette er for å kunne sikre at samlere også i fremtiden får besøke denne forekomsten.

MUSKOVITT FRA JUVE, ØSTFOLD

Her har du den sonerte muskovitten fra Juve. Krystallen var i pegmatittliknende liten sone med mye kvarts/feltspat. Men det var få og små druser. Drusa med muskovitten besto stort sett av en stk. muskovitt, forvitret kalsitt og noen dårlige feltspatkrystaller samt en krystallflate av kvarts. Muskovittkrystallen er 8 cm i diameter og den har en kjerne av biotitt og har fire utkrystalliserte hjørner.

Den er ganske spesiell hva?

Per Christian Olsen,

Forstrømsvei. 23, 1778 Halden

Jo visst! Vi tok et foto, så får flere se den. Takk skal du ha.

ghw, foto STEIN

